

นางหาบ: พุทธจริยศาสตร์จิตอาสา Nang-Hab: Buddhist Ethics Volunteer

บุญวัฒน์ บุญทะวงศ์¹Boonwat Boontawong¹Corresponding Author's Email: boontawongboonyawat@gmail.com¹

(Received: March 16, 2022; Revised: June 30, 2022; Accepted: August 2, 2022)

บทคัดย่อ

นางหาบเป็นประเพณีการทำบุญแบบจิตอาสาที่ปฏิบัติกันมาเป็นเวลานานของชุมชนแสงภา อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย เป็นประเพณีที่แสดงให้เห็นถึงความศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาอย่างมั่นคงและลึกซึ้งที่แฝงอยู่ในประเพณีท้องถิ่นนี้ นางหาบ เป็นชื่อเรียกสตรี ซึ่งมีจิตอาสารับอาหารไปถวายพระสงฆ์ที่วัดศรีโพธิ์ชัยด้วยความเต็มใจ ประเพณีการทำบุญเช่นนี้เป็นการบำเพ็ญทานมัย คือ การทำบุญด้วยการบริจาคทานของตนเอง และเป็นการทำบุญด้วยเวียยาวัจฉมัย คือ การชวนชวนช่วยเหลือผู้อื่นตามหลักบุญกิริยาวัตถุตามหลักพุทธจริยศาสตร์อีกส่วนหนึ่งด้วย ประเพณีการทำบุญแบบอาสาหาบสิ่งของไปถวายแด่พระสงฆ์แทนเพื่อนบ้านนี้เป็นประเพณีที่แสดงถึงความเป็นผู้มีจิตอาสาของนางหาบที่ได้กระทำตามแบบอย่างที่คุณพระพุทธรูปเจ้าได้ตรัสสอนไว้ก่อนส่งพระสงฆ์ไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นครั้งแรก โดยพระองค์ทรงย้ำให้พระสงฆ์ได้เที่ยวจาริกไปเพื่อประโยชน์สุขของมหาชน ปัจจุบันชุมชนแสงภายังคงรักษาประเพณีนางหาบนี้อย่างมั่นคง ด้วยประเพณีที่งดงามเช่นนี้ นักท่องเที่ยวจึงเดินทางไปท่องเที่ยว ณ ชุมชนแสงภาแห่งนี้อย่างต่อเนื่อง หากชุมชนไม่ร่วมกันอนุรักษ์ประเพณีที่เป็นอัตลักษณ์ของท้องถิ่นนี้อาจสูญสลายไปในที่สุด ทำอย่างไรประเพณีการหาบบุญซึ่งเป็นภูมิปัญญาของบรรพบุรุษของชุมชนแห่งนี้จักคงอยู่ต่อไปในท่ามกลางวัฒนธรรมดิจิทัลที่ไหลบ่าเข้ามาพร้อมกับเทคโนโลยีสารสนเทศ ด้วยการวิจัย อนุรักษ์ พัฒนาและขยายผลให้ประเพณีนี้ให้แพร่หลายออกไปในชุมชนอื่นๆ ต่อไป

คำสำคัญ: พุทธจริยศาสตร์ นางหาบ จิตอาสา

Abstract

Nang-Hab is a long-practiced tradition of volunteer philanthropy of the Saengpha community Na Halo District, Loei Province, is a tradition that shows a firm and deep faith in Buddhism that is inherent in this local tradition. Nang-Hab is the name of a woman who volunteers to receive food to pay tribute to the monks at Wat Si Pho Chai willingly. This tradition of philanthropy is a tribute to merit with its donations, and philanthropy with a waiyawajjamai is to help others according to the principles of merit, the object according to other Buddhist ethics. This tradition of volunteer philanthropy is a tradition of volunteering to pay tribute to monks on behalf of neighbors, a tradition that represents the volunteerism of Nang-Harb, who has acted according to the example that Buddha taught before sending monks to spread Buddhism for the first time. The lord Buddha reiterated that monks should travel to the people's interests. Today, the Sangha community has maintained this tradition with such magnificent traditions, Therefore, tourists are constantly traveling to this Sangha community. If communities do not conserve traditions that are local identities, this may eventually be lost. How can the tradition of merit, the wisdom of the ancestors of this community, persist amid a digital culture influx of information technology by researching, preserving, developing and expanding this tradition to become widespread in other communities.

Keywords: Buddhist ethics, Nang-Hab, volunteer

¹ อาจารย์ประจำคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

¹ Lecturer, Faculty of Humanities and Social Sciences, Loei Rajabhat University

ความนำ

บรรพบุรุษไทยได้ยอมรับนับถือศาสนาฯ หนึ่งในที่เหมาะสมอุปนิสัยของคนในภูมิภาคพื้นแห่งนี้มาตั้งแต่สมัยสุโขทัย ศาสนานี้ได้นำมาว่าพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นศาสนาที่ทำให้ผู้นับถือรู้ ตื่น และเบิกบาน วัฒนธรรมเชิงพุทธนี้เอง ที่ถูกอบรมบ่มเพาะเข้าสู่สายเลือดของเหล่าคนที่ได้ชื่อว่า “ไทย” จนกลายเป็นอัตลักษณ์ของคนกลุ่มนี้ที่มีอรรถาธิบายอื้ออานอ้อนน้อม เป็นมิตรกับทุกคน จนได้นำมา “สยามเมืองยิ้ม” นอกจากพระพุทธศาสนาจะกล่อมเกล้าให้คนไทยมีจิตใจที่งดงามแล้ว พระพุทธศาสนายังเป็นบ่อเกิดของศิลปวัฒนธรรมไทยทุกแขนง ทั้งวัฒนธรรมที่เป็นวัตถุ เช่น พุทธศาสนสถานต่างๆ และวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ เช่น ความคิด ความเชื่อ ประเพณีและวิถีชีวิตที่ถูกถ่ายทอดและสืบทอดกันมาเป็นระยะเวลายาวนาน วัฒนธรรมเป็นสิ่งบ่งบอกถึงพัฒนาการด้านสติปัญญาของมนุษย์ที่ศึกษาเรียนรู้และสืบสานต่อยอดกันมาจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่งอย่างมิขาดสาย ประเทศชาติที่มีความเจริญก้าวหน้าทางด้านวัฒนธรรม มีวัฒนธรรมเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง ย่อมเป็นชาติที่มีอารยะและเป็นมหาอำนาจทางวัฒนธรรมที่แสดงถึงความยิ่งใหญ่ของชนชาตินั้นๆ และวัฒนธรรมก็เป็นแหล่งดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวให้ไปเยือน สร้างคุณค่าทางวัฒนธรรมให้เกิดมูลค่าทางวัฒนธรรมแก่ท้องถิ่นอีกทางหนึ่ง

จังหวัดเลยเป็นจังหวัดที่อยู่เหนือสุดของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีคำขวัญประจำจังหวัดว่า “เมืองแห่งทะเลภูเขา สุดหนาวในสยาม ดอกไม้งาม 3 ฤดู ถิ่นที่อยู่อริยสงฆ์ มั่นคงความสะอาด” จังหวัดเลยมีวัฒนธรรมประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์ เช่น งานบุญหลวงและประเพณีการละเล่นผีตาโขน ที่อำเภอด่านซ้าย ประเพณีผีขนน้ำที่อำเภอเชียงคาน และประเพณีแห่ต้นดอกไม้ที่อำเภอนาแห้ว ซึ่งเป็นจังหวัดที่นักท่องเที่ยวอยากไปท่องเที่ยวมากที่สุดแห่งหนึ่ง และที่อำเภอนาแห้ว อำเภอลี้ๆ ห่างจากตัวจังหวัดประมาณ 100 กิโลเมตร มีจารีตที่เป็นอัตลักษณ์ของชุมชนเรียกว่า “นางหาบ” ซึ่งเป็นจารีตที่มีการสืบทอดกันมายาวนานหลายร้อยปี “นางหาบ” หมายถึง สตรีที่ทำงานจิตอาสา โดยการไปรับอาหารคาวหวานจากชาวบ้านในชุมชนและหาบไปที่วัดศรีโพธิ์ชัย เพื่อใส่บาตรแทนเจ้าของอาหารที่ไม่มีเวลาไปวัดทำหน้าที่เป็น “สะพานบุญ” หรือเป็นการ “หาบบุญ” แทน

คนอื่น ปัจจุบันชุมชนแห่งนี้ยังรักษาริตอันงดงามนี้ไว้ได้อย่างเหนียวแน่น ผู้เขียนจึงสนใจที่จะศึกษาประเพณี “นางหาบ: พุทธจริยศาสตร์จิตอาสา” แห่งบ้านแสงภา ตำบลแสงภา อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย โดยมีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาแนวคิดและวิธีทำบุญตามหลักพุทธจริยศาสตร์ 2) เพื่อศึกษาประเพณีนางหาบบนฐานพุทธจริยศาสตร์จิตอาสาและแนวทางการอนุรักษ์จารีต “นางหาบ”

แนวคิดและวิธีการทำบุญตามหลักพุทธจริยศาสตร์

“บุญ” เป็นชื่อความสุข เป็นทั้งเหตุเป็นทั้งผล เป็นเหตุหมายถึงเป็นสาเหตุที่ทำให้ลด ละ เลิกกิเลสได้แก่ โภคะ โทสะ และ โมหะ และ เป็นผล หมายถึง เป็นผลให้เกิดความสุข ดังนั้น พระพุทธเจ้าจึงตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอทั้งหลายอย่ากล่าวลวงบุญเลย คำว่า “บุญ” นี้เป็นชื่อแห่งความสุข” (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) มีพุทธภาษิตที่สอนให้ทำบุญเป็นประจำว่า “หากจะทำความดีก็ควรทำดีบ่อยๆ ควรพอใจในการทำความดีนั้น เพราะการสะสมความดีนำสุขมาให้” (เสฐียรพงษ์ วรรณปก, 2537) เหตุผลที่ตรัสสอนให้ทำบุญบ่อยๆ เพราะถ้าทำบุญซ้ำ จิตก็จะไหลลงที่ต่ำหรือ คิดลบ ดังพุทธภาษิตที่ตรัสว่า “พึงรีบเร่งกระทำความดี และป้องกันจิตจากความชั่ว เพราะเมื่อกระทำความดีเข้าไป ใจจะกลับยินดีในความชั่ว” (เสฐียรพงษ์ วรรณปก, 2537) เพราะผลบุญที่กระทำไว้อย่อมมีความสุขทั้งโลกนี้และโลกหน้า ดังพุทธภาษิตว่า “ผู้ทำบุญไว้อย่อมบันเทิงใจในโลกนี้ ละโลกนี้ไปแล้วก็ยังบันเทิงใจในโลกหน้า ชื่อว่าบันเทิงใจในโลกทั้งสอง เขาอย่อมบันเทิงใจ เพราะเห็นกรรมอันบริสุทธิ์ของตน” (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ดังนั้น พุทธศาสนิกชนเชื่อว่า การทำบุญทำให้มีความสุขทั้งในโลกนี้และโลกหน้า จึงทำบุญด้วยวิธีการต่างๆ ตามหลักพุทธจริยศาสตร์ที่กล่าวข้างต้น แต่เมื่อกล่าวโดยสรุปก็คือทำบุญด้วยการให้ทาน (ทานมัย) ทำบุญด้วยการรักษาศีล (ศีลมัย) และทำบุญด้วยการเจริญจิตตภาวนา (ภาวนามัย)

พุทธปรัชญามีหลักการสำคัญคือ “ละชั่ว ทำดี ทำจิตให้ผ่องใส” ดังนั้น พุทธปรัชญาจึงเป็นหลักการสากลที่มุ่งหมายให้ทุกคนบนพื้นโลกนี้มีจริยธรรมการดำเนินชีวิตคือ ละเว้นกระทำได้ ที่เป็นเหตุเบียดเบียนผู้อื่น ณ จุดนี้เอง จึงทำให้ระบบของพุทธปรัชญาเป็นแหล่งก่อเกิดจริยธรรมสากลที่ว่า

มนุษย์ทุกคนรักตัว กลัวตาย ไม่ต้องการประสบความทุกข์ ดังนั้น ทุกคนจึงต้องพยายามที่จะละการกระทำที่เป็น อจริยธรรมทุกอย่าง

จริยธรรมของพระพุทธศาสนาที่เรียกว่า “สัพพ ปาปสฺส อกรรม” คือ การงดเว้นการกระทำที่เป็นอกุศลนี้ จึงเป็นจริยธรรมสากลสำหรับทุกสังคม นอกจากพุทธศาสนา จะเน้นจริยธรรมสากลที่เรียกว่า “งดเว้นจากการกระทำบาป ทั้งปวง” แล้ว พุทธปรัชญายังมีหลักการที่สอนให้มนุษย์ “ทำความดี” คือ ทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ มีคุณค่าต่อผู้อื่น ที่เรียกว่า “กุศลสสุปปสมปทา” การละชั่ว เช่น การไม่ฆ่าสัตว์ จะเป็นการกระทำที่ธรรมตามาก หากไม่มี “เมตตา” หรือ “รัก สัตว์” การรักสัตว์ทำให้นักคิดมีแนวโน้มที่จะไม่เบียดเบียนสัตว์ ดังนั้น “ละชั่ว ทำดี” จึงเป็นจริยธรรมที่สมบูรณ์แบบ และละชั่ว แล้วทำดีนี้เองเป็นจริยธรรมสังคม (Social ethics) ที่ทุกสังคม ควรมี ส่วน “การทำดีให้ผองใส” ที่เรียกว่า “สจิตฺตปริโยทปน” นั้น เป็นจริยธรรมส่วนบุคคล (Individual ethics) ที่สำคัญ สำหรับพัฒนาปัจเจกบุคคลให้มีศักยภาพอย่างเต็มที่ ดังนั้น หลักจริยธรรมของพุทธปรัชญา จึงเป็นหลักการพัฒนาอย่าง รอบด้าน เป็นการพัฒนาทั้งด้านกายภาพและจิตภาพ และ พุทธปรัชญาได้เสนอวิธีการทำดี ที่เรียกว่า “บุญกิริยาวัตถุ” 10 ประการ (พระราชมุนี (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), 2528) ได้แก่ 1) ทานมัย: การแบ่งปัน การสละ การเจือจาน หลักการข้อนี้ ทำให้สังคมอยู่ร่วมกันอย่างสันติ เพราะผู้ที่มีมากกว่า ก็รู้จัก แบ่งปันแก่ผู้ที่มีน้อยกว่า ผู้แบ่งปันก็มีความสุขที่ได้แบ่งปัน ผู้รับก็มีความสุข เพราะได้บรรเทาความเดือดร้อนที่มีอยู่ 2) สิลมัย: การมีพฤติกรรมที่พึงประสงค์ ไม่มีพฤติกรรมที่สร้างความเดือดร้อนให้แก่ผู้อื่นทั้งทางกาย วาจา การไม่มี พฤติกรรมทำร้ายผู้อื่นทั้งกายวาจา วาจาวาญนี้ย่อมทำให้สังคม อยู่ร่วมกันอย่างสันติ 3) ภวานมัย: การฝึกจิต พัฒนาจิตให้มี ความเข้มแข็ง มองอะไรที่ชัดเจน ไม่พรั่นไหว มองโลกและชีวิต ตามความเป็นจริง การพัฒนาจิตจนมองอะไรตามเป็นจริง ย่อมยังประโยชน์มหาศาลให้แก่ผู้ที่กระทำ พลังแห่งจิตที่มีความเข้มแข็ง มองสรรพสิ่งอย่างชัดเจนเช่นนี้ ย่อมส่งผลให้ ปัจเจกบุคคลและสังคมมีสันติสุขพร้อมๆ กันไป 4) อป/จาคณมัย: การประพฤติดนอ่อนน้อม มีคารวธรรมต่อผู้อื่น ไม่ลำพองตน พฤติกรรมอ่อนน้อมย่อมทำให้สังคมมีสันติสุข เพราะต่างคน ต่างให้อภัย ไม่ลบหลู่กัน และผู้มีพฤติกรรมอ่อนน้อมย่อมเป็นที่รักของผู้พบเห็น 5) เวยยาวัจจมัย: การชวนช่วยช่วยเหลือ

เต็มใจรับใช้ ช่วยเหลือ รู้สึกมีความสุขที่ได้มีส่วนร่วม ในการช่วยเหลือผู้อื่น มีจิตอาสา สังคมยังคงดำเนินอยู่ต่อไป ได้ เพราะคนในสังคมมีจิตใจที่เอื้ออาทร ช่วยเหลือกัน 6) ปัตติทานมัย: แบ่งปันความดีแก่ผู้อื่น เมื่อมีโอกาสทำ ความดี ก็ไม่หวงความดีไว้เฉพาะตนเอง แต่แบ่งปัน เผื่อแผ่ ให้แก่ผู้อื่น 7) ปัตตานุโมทนา มัย: ยินดีในความดีของ ผู้อื่น รู้จักยินดีอนุโมทนาในความดีผู้อื่น ไม่อิจฉาผู้อื่น 8) ธัมมัสสวนามัย: รู้จักรับฟังข้อคิด หลักธรรม คติธรรม เพื่อ นำไปพิจารณาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต 9) ธัมมเทศนามัย: แบ่งปันความรู้ ประสบการณ์ให้แก่ผู้อื่น มีความรู้ มีประสบการณ์ก็รู้จักแบ่งปันแก่ผู้อื่น และ 10) ทิฏฐชุกกมมัย: ปรับทัศนะ ปรับความเห็นให้ตรง ถูกต้อง ดังาม ไม่มองอะไร ผิดจากความเป็นจริง ปรับทัศนะให้ตรง ถูกต้อง ซึ่งถือว่าเป็น พื้นฐานในการทำให้บุคคลกระทำดี ละเว้นความชั่วและทำจิต ให้ผ่องใส

จากแนวคิดและวิธีการทำบุญตามหลักพุทธจริยศาสตร์ ข้างต้นจึงสรุปได้ว่า จริยศาสตร์เป็นสาขาหนึ่งของปรัชญา ที่ศึกษาเกี่ยวกับอุดมคติหรือคุณค่าของชีวิตว่าอะไรคือสิ่งที่ดี ที่สุดที่มนุษย์พึงแสวงหา นักปรัชญาบางสำนักสรุปว่า การมี วัตถุประสงค์ของความต้องการให้มากที่สุดทำให้ชีวิตมีคุณค่า เรียกว่า “วัตถุนิยม (Materialism)” บางสำนักสรุปว่า ค่าของ มนุษย์อยู่ที่จิตใจ เรียกว่า “จิตนิยม (Idealism)” บางสำนัก สรุปว่า คุณค่าของมนุษย์ขึ้นอยู่กับทั้ง 2 อย่างคือทั้งวัตถุและ จิตใจ เรียกว่า “มนุษยนิยม (Humanism)” (วิทย์ วิศทเวทย์, 2542) สำหรับพุทธปรัชญานั้นคุณค่าของมนุษย์ที่อยู่จิตใจ เพราะใจเป็นผู้นำสรรพสิ่ง ใจเป็นใหญ่กว่าสรรพสิ่ง สรรพสิ่ง สำเร็จด้วยใจ ถ้าพูดหรือทำสิ่งใดด้วยใจชั่ว ความทุกข์ย่อม ติดตามตัวเขา เหมือนลื้อหมุ่นเต้าตามเท้าโค ในทางตรงกัน ข้าม ถ้าพูดหรือทำสิ่งใดด้วยใจบริสุทธิ์ ความสุขย่อมติดตาม เขา เหมือนเงาติดตามตน” (เสฐียรพงษ์ วรรณปก, 2537) ดังนั้น พุทธศาสนิกชนจึงกระทำบุญด้วยวิธีต่างๆ ได้แก่ ให้ ทาน รักษาศีล และเจริญจิตภาวนา

วิถี “นางหาบ” บนฐานพุทธจริยศาสตร์จิตอาสา

จิตอาสา หมายถึง จิตใจที่เสียสละ มองเห็น ประโยชน์ผู้อื่นสำคัญกว่าประโยชน์ส่วนตัว สำหรับ “จิตอาสา เจริงพุทธ” นั้นได้เกิดขึ้นครั้งแรกในโลก ตั้งแต่พระพุทธเจ้า ได้ทรงส่งพระสาวกจำนวน 60 องค์ไปเผยแผ่พุทธศาสนา

ดังที่พระพุทธองค์ตรัสว่า “จรถ ภิกขเว จาริก พุชนนิตาย พุชนสุขาย โลกานุกมฺปายฯ” ซึ่งแปลว่า “ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงจาริกไป เพื่อประโยชน์สุขของมหาชน เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก..” (พระปรมาโมทย์ วาทโกวิโท และ พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, 2562) หลักพุทธจริยศาสตร์ จิตอาสาตามพุทธประสงค์ดังกล่าวสอดคล้องกับหลักธรรม สำหรับผู้ครองเรือนซึ่งพระองค์ได้ตรัสสอนให้ปฏิบัติให้นำไป ปฏิบัติที่เรียกว่า “ฆราวาสธรรม” 4 ประการ คือ 1) *สัจจะ*: ให้ความซื่อสัตย์ต่อกัน มีความจริงใจต่อกัน 2) *ทมะ*: มีความข่มใจคือรู้จักยับยั้ง ห้ามใจไม่ให้โกรธหรือฉุนเฉียว 3) *ขันติ*: ให้ความอดทนต่อความลำบาก ความตรากตรำ และทนต่อ ความเจ็บใจ และ 4) *จาคะ*: ให้ความเสียสละ ไม่เห็นแก่ตัว ถือประโยชน์ของผู้อื่นเป็นสิ่งสำคัญ (พระราชวรมนี (ประยูร ญัตโต), 2528) ดังนั้น พุทธจริยศาสตร์จิตอาสา จึงประกอบด้วยคุณธรรม 5 ประการได้แก่ 1) *ความเสียสละ* อุทิศเวลาช่วยเหลืองานส่วนรวม 2) *ความสามัคคี* มีความกลมเกลียวเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน มีความพร้อมเพรียงกัน ในกิจกรรมต่างๆ ของส่วนรวม 3) *มีน้ำใจ* คือความเอื้ออาทร ช่วยเหลือกัน เอาใจใส่คนรอบตัวสม่ำเสมอ 4) *ความรับผิดชอบ* เอาใจใส่ต่อสิ่งที่ตนกระทำหรือรับมอบหมายอย่าง เต็มความสามารถ และ 5) *ทำงานเป็นทีม* คือร่วมด้วยช่วยกัน ในกิจกรรมของส่วนรวม (พระปลัดสุทธิดี สมนุญณเมธี และ สมควร นามสีฐาน, 2564)

ที่ชุมชนแสงภา ตำบลนาแห้ว อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย มีจารีตนิยมทำความดีอย่างหนึ่งเรียกว่า “นางหาบ” คือ การที่สตรีกลุ่มหนึ่งอายุ 50 ขึ้นไปรับ “อาสา” หาอาหารจาก บ้านเรือนของเพื่อนบ้านที่ไม่สามารถไปวัดได้ด้วยตนเอง จึง ฝากสตรีกลุ่มนี้หาบไปถวายวัด จึงเรียกว่า “นางหาบ” เป็นการ “หาบุญ” เพื่อเตรียมเสบียงบุญไว้ในภพภูมิหน้า จารีตนี้ได้รับการถ่ายทอดและปฏิบัติสืบต่อกันมายาวนานรุ่นแล้วรุ่นเล่า เหตุผลสำคัญที่ทำให้เกิดจารีตนิยมที่ไม่เหมือนใครนี้ เพราะ ชาวแสงภามีความผูกพันกับพระพุทธศาสนาอย่างแนบแน่น มาเป็นเวลานานเกิน 400 ปี ดังนั้น จึงมีการทำบุญในรูปแบบ และวิธีการต่างๆ เช่น เมื่อทำนาได้ข้าวมาใหม่ก่อนที่จะบริโภค ก็นิยมนำไปถวายพระก่อน โดยมีความเชื่อว่า จะมีข้าวกิน ตลอดปีและเมื่อทำนาต่อไปก็จะได้ผลดี” (สมบัติ ชิดทิด, 2565) สำหรับจารีต “หาบุญ” นี้เกิดขึ้น เมื่อได้ยินเสียง พระตีปอง เวลาประมาณ 7 โมงเช้าของวันธรรมดา ชาวบ้าน

ที่เป็นจิตอาสา (หาบุญ) ทั้งจากบ้านแสงภาและบ้านปากอ ก็จะมาหาพระติบข้าวหรือปิ่นโตของตนเองออกไปและพร้อมกับ ไปถามเพื่อนบ้านคนอื่นๆ ว่ามีใครจะฝากอาหารไปถวาย พระบ้าง หลังจากนั้นก็จะหา (บุญ) นี้ไปที่วัดศรีโพธิ์ชัย ซึ่งเป็นศูนย์กลางของชุมชน และนำอาหาร (กับข้าว) ไปใส่ สำหรับไว้เพื่อเตรียมถวาย เสร็จแล้วนำข้าวทั้งของตนเองและ ที่ชาวบ้านคนอื่นฝากมาไปใส่บาตร เพื่อให้เจ้าของที่ฝากมาได้ บุญอย่างเต็มที่ ต่อจากนั้นก็ประกอบพิธีกรรมทาง พระพุทธศาสนา เริ่มตั้งแต่ไหว้พระ สมาทานศีล ถวาย ภัตตาหาร จนถึงกรวดน้ำรับพร ก็เป็นอันเสร็จพิธี” (ณัด จันทะคุณ, 2565) และพิธีกรรมที่ถือว่าเป็นเอกลักษณ์ของ ท้องถิ่นแห่งนี้ที่สำคัญพิธีหนึ่งคือ “การกรวดน้ำ” โดยนางหาบ จะนำน้ำที่กรวดแล้วไปกรวดบนพื้นหญ้าหรือต้นไม้ขนาดเล็ก อีกครั้งหนึ่งทำให้ต้นไม้ใบหญ้าเจริญงอกงามขึ้นอีกส่วนหนึ่ง หลังจากนั้น เหล่านางหาบทั้งหมดก็จะนำกระติบข้าวหรือ ปิ่นโตไปคืนเจ้าของแต่ละเจ้า โดยเจ้าของแต่ละเจ้าก็ออกมา รับกระติบข้าวด้วยสันทิพย์ที่ยิ้มแย้ม เต็มไปด้วยความสุข” (ณัด จันทะคุณ, 2565) จารีตดังกล่าวได้รับการปฏิบัติสืบทอดกัน มาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ส่วนในวันพระ ชาวบ้านจะพากันไป ทำบุญตักบาตรที่วัด และชาวบ้านถือว่า “พระโขน วันพระ” เป็นวันหยุดคือหยุดการทำงานไปทุกกรณี เช่น ไม่ทำกับข้าว ที่ปรุงด้วยไข่ เพราะถือว่าเป็นการฆ่าสัตว์ในวันโขน วันพระ เป็นต้น จึงกล่าวได้ว่า ชาวแสงภาเป็นชาวพุทธที่เคร่งครัดใน พุทธศาสนามากจนได้รับยกย่องให้เป็นหมู่บ้านรักษาศีล 5 ดีเด่นของจังหวัดเลย (พระครูโพธิจริยาภิวัฒน์, 2565)

จากการศึกษาวิถีนางหาบบนฐานพุทธจริยศาสตร์ ข้างต้น สรุปว่า ชาวบ้านแสงภา อำเภอนาแห้ว มีความศรัทธา ต่อพระพุทธศาสนาอย่างมั่นคง ได้ทำหน้าที่ของชาวพุทธที่ดี ด้วยการปฏิบัติตามหลักไตรสิกขา คือ ทาน การทำบุญ เพื่อให้ ตนเองมีความสุขและเป็นการอุปถัมภ์พระสงฆ์สามเณร ซึ่งเป็นศาสนทายาทที่สืบต่อพระพุทธศาสนา นอกจากนั้น ชาวบ้านแสงภายังมีจิตอาสาช่วยเป็นภาระรับอาหารหวาน คาวของเพื่อนบ้านซึ่งมีเวลาจำกัดหรือมีภาระกิจที่ต้องทำไป ทำบุญแทนเพื่อนบ้าน โดยทุกขั้นตอนกระทำเหมือนตนเอง เป็นเจ้าของสิ่งของนั้น คือนำข้าวทุกกระติบไปใส่บาตร แทนเจ้าให้ครบทุกเจ้า จึงกล่าวได้ว่า ชาวบ้านแสงภาได้ปฏิบัติ ตามพุทธจริยศาสตร์จิตอาสาครบถ้วนคือ มีความเสียสละ คือ สละเวลา สละความสุข สละกำลัง สละปัจจัย มีความสามัคคี

คือ กายสามัคคีมีความพร้อมเพรียงกันทางกาย และ จิตสามัคคีมีความพร้อมเพรียงกันทางใจเป็นที่ประจักษ์ มีน้ำใจ คือมีความเอื้ออาทรต่อเพื่อนบ้านที่ไม่มีเวลา รับอาสา หาบบุญแทนผู้อื่น มีความรับผิดชอบ คือรับผิดชอบทั้งของตนเองและเพื่อนบ้าน ด้วยการนำอุปกรณ์ที่บรรจุอาหาร เช่น ปิ่นโต กระติบข้าวเป็นต้น ส่งคืนเจ้าของทุกรายไม่บกพร่อง และทำงานเป็นทีม นางหาบทุกคนร่วมกันทำงานเป็นทีมและเป็นระบบ เริ่มต้นตั้งแต่รับอาหารจากเพื่อนบ้านจนกระทั่งนำส่งอุปกรณ์ส่งคืนเจ้าของ จึงถือว่ามีการบริหารจัดการทีมที่ดีมาก

แนวทางการอนุรักษ์จารีต “นางหาบ”

วัฒนธรรม ประเพณีและวิถีชีวิตที่บรรพบุรุษรังสรรค์ไว้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมจนถึงปัจจุบัน หากไม่มีการอนุรักษ์ คือสืบสาน รักษาและต่อยอดไว้ วัฒนธรรมประเพณีอันมีคุณค่าอันก็จะสูญสลายไปในที่สุด ประเพณีนางหาบที่บ้านแสงภา อำเภอนาแห้วก็เช่นกัน หากไม่ร่วมกันอนุรักษ์ไว้ก็จะสูญไป ดังนั้น ทุกภาคส่วนทั้งภาคเอกชนคือประชาชนในชุมชนทุกคนและภาครัฐ ซึ่งอาจเป็นองค์การบริหารส่วนตำบล แสงภา หรือผู้นำชุมชนต้องร่วมกันอนุรักษ์ สำหรับแนวทางการอนุรักษ์จารีตนางหาบ บ้านแสงภา อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย ควรส่งเสริมความรู้และถ่ายทอดความรู้ การสร้างความสัมพันธ์ของคนแต่ละรุ่น การปรับปรุงให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม การสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ การสร้างเครือข่ายด้านภูมิปัญญา และการบรรจุ ประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่นในหลักสูตรการศึกษาพื้นฐาน (สมบัติ นามบุรี และ ธิดาวิภา หน่มมี, 2564) ดังนั้น แนวทางการอนุรักษ์ประเพณีนางหาบของชุมชนแสงภา จึงควรดำเนินดังนี้

1. **ศึกษา ค้นคว้า วิจัย** ประเพณีทุกอย่างล้วนมีคติหรือความเชื่อแฝงอยู่ทั้งสิ้น ดังนั้น จึงควรมีการศึกษาองค์ความรู้เกี่ยวกับประเพณีนั้นๆ อย่างเป็นระบบและศึกษาอย่างถ่องแท้ ดังนั้น จึงต้องศึกษาในทุกมิติ คือ 1) บริบทของชุมชนว่ามีประวัติความเป็นมาอย่างไร เพราะประเพณีทุกประเพณีที่เกิดขึ้นในแต่ละชุมชนล้วนเกิดมาจากบริบทหรือความเป็นมาของชุมชน เช่น ประเพณีนางหาบเกิดขึ้นที่ชุมชนแสงภา แสดงให้ว่าชุมชนแห่งนี้ต้องมีพระพุทธศาสนา 2) ความเชื่อที่ชุมชนแห่งนี้ตั้งแต่เริ่มต้นมีความเชื่ออย่างไร 3) ประเพณีนางหาบเกิดขึ้นมาอย่างไร คุณค่าของประเพณีนี้มีอย่างไรบ้าง เป็นต้น

2. **ดำเนินการอนุรักษ์** คือการรักษา สืบสาน และต่อยอด เพื่อให้วิถีนางหาบคงอยู่ต่อไป โดยวิธีการ คือ

2.1 สร้างจิตสำนึกแก่คนในชุมชนให้เห็นคุณค่าของวิถีนางหาบ

วัฒนธรรมประเพณีเป็นคุณค่าทางภูมิปัญญาของบรรพบุรุษที่คิดหรือสร้างขึ้นมาจากการสั่งสมองค์ความรู้จนตกผลึก ดังนั้นประชาชนในชุมชนต้องรู้คุณค่าของวัฒนธรรมประเพณีนั้น เช่น ผูกอบรมเยาวยชนหรือผู้สูงวัยในชุมชนให้เป็นผู้นำเสนอหรือให้ความรู้แก่คนในชุมชน

2.2 จัดกิจกรรมวันหาบุญ กิจกรรมคือการลงมือกระทำตามแผนหรือโครงการที่มี เป็นการกระตุ้นให้เห็นคุณค่าและเป็นสิ่งที่จะทำให้ประเพณีนั้นๆ มีการเคลื่อนไหวและไม่เงียบเหงา ดังนั้น ผู้นำท้องถิ่นอาจจัดกิจกรรม “วันหาบุญ” ขึ้นอย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง เป็นงานประจำปีของชุมชนเพื่อกระตุ้นให้คนเห็นคุณค่าของประเพณีนี้และเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชน สร้างชื่อเสียงและรายได้ให้ชุมชนอีกทางหนึ่ง

3. **พัฒนา** เป็นที่น่าสังเกตว่า นางหาบเป็นกลุ่มสตรีที่มีอายุเกิน 50 ขึ้นไป ไม่มีเด็กและไม่มีผู้ชายเป็น “นายหาบ” มีวิธีการใดที่จะทำให้ประเพณีนี้ลงไปถึงเด็ก เยาวยชนหรือบุรุษเพศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งก็คือเด็กและเยาวยชน เพราะหากเยาวยชนไม่ช่วยกันอนุรักษ์และต่อยอด ประเพณีอันดีงามนี้อาจสูญสิ้นไปในเวลาไม่นาน โดยบรรจุไว้เป็นหลักสูตรท้องถิ่นศึกษา ในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน

4. **ถ่ายทอด/ขยายผล** สังคมไทยเป็นสังคมชาวพุทธ เพราะประชาชนส่วนใหญ่นับถือพุทธศาสนา วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน และแต่ละวัดก็มีกิจกรรมการทำบุญเป็นประจำตามบริบทของแต่ละท้องถิ่น เช่น บางท้องถิ่นข้าราชการและผู้บริหารท้องถิ่นจะนำอาหารใส่ปิ่นโตไปทำบุญในวันพระ หลังจากจบพิธีก็มีการรับประทานอาหารร่วมกัน หรือมีการประชุมส่วนราชการต่อ ซึ่งถือว่าเป็นการทำบุญแบบจิตอาสาประเภทหนึ่งที่สร้างความสามัคคีให้เกิดในชุมชน แต่ประเพณี “หาบุญ” อย่างชาวบ้านแสงภาปฏิบัติกันอยู่ไม่เห็นมีในชุมชนอื่น ดังนั้น ทำอย่างไร จึงจะนำประเพณี “นางหาบ” นี้ขยายไปยังชุมชนอื่น อย่างน้อยก็ในจังหวัดเลย ก่อน ต่อจากนั้น อาจขยายไปยังจังหวัดอื่น ผู้เขียนสังเกตว่าในชุมชนอื่น มีการจัดเวรกันนำอาหารไปถวายพระหรือผลัดเวรไปทำอาหารถวายวัด เป็นต้น แต่ไม่มีประเพณี

“นางหาบ” อย่างเช่นบ้านแสงภา ดังนั้น จึงควรถ่ายทอดและขยายผลประเพณีนางหาบต่อไป

จากที่กล่าวมาทั้งหมดเกี่ยวกับแนวทางการอนุรักษ์ประเพณีนางหาบของชุมชนแสงภา ตำบลแสงภา อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย จึงสรุปได้ว่า การจะอนุรักษ์ประเพณีนางหาบให้คงอยู่ต่อไป ต้องสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับประเพณีนางหาบ การจัดกิจกรรมวันนางหาบ โดยปรับปรุงให้เหมาะกับบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป โดยการสนับสนุนจากภาคราชการ และการสร้างเครือข่ายทางวัฒนธรรมขยายผลไปยังชุมชนอื่น และบรรจุประเพณีนางหาบไว้ในหลักสูตรท้องถิ่นในหลักสูตรการศึกษาพื้นฐานเพื่อต่อยอดไปยังเยาวชน

บทสรุป

“นางหาบ” เป็น ประเพณีที่ได้รับมาจากพระพุทธศาสนาเป็นวัฒนธรรมน้ำใจที่หลอมรวมสตรีชาวบ้านแสงภาให้เป็นหนึ่งเดียว เป็นพุทธจริยศาสตร์ที่เกิดจาก “เวทย์วิเศษ” คือความเป็นผู้มีจิตอาสา ละความเห็นแก่ตัว ปราศจากความโลภ ความโกรธ และมีความเข้าใจที่ถูกต้องตามหลักพุทธปรัชญาที่สอนว่า ละชั่ว ทำดี ทำจิตให้ผ่องใสเพื่อเป็นบันไดนำไปสู่สรวงสวรรค์หลังจากละจากโลกนี้ไปแล้ว ชาวแสงภามีความศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาอย่างแรงกล้า มีกิจกรรมการทำบุญตามฮีต 12 ของชาวอีสานตลอด ซึ่งถือเป็นบุญประจำปีหรือประจำอาทิตย์ แต่ในวันธรรมดาสตรีชาวบ้านแสงภากลุ่มหนึ่งจะผลัดเวรกันนำอาหารไปถวายพระซึ่งไม่ใช่เพียงของตนเองเท่านั้น แต่ยังไปถวายเป็นบุญคนอื่น ๆ ว่า จะฝากอะไรไปทำบุญหรือไม่ ถ้าเพื่อนบ้านไม่สามารถไปวัดด้วยตนเองได้ ก็จะไปฝากสตรีสูงวัยเหล่านี้ “หาบบุญ” ไปวัด แสดงถึงความเสียสละ ความสามัคคี ความมีน้ำใจ ความรับผิดชอบและการทำงานเป็นหมู่คณะได้อย่างดี หากไม่สืบสาน รักษา และต่อยอด ประเพณีนางหาบนี้อาจสูญสลายไป ดังนั้นควรศึกษาหาสาระสำคัญของประเพณี และดำเนินการอนุรักษ์ สร้างจิตสำนึกแก่ชุมชน จัดกิจกรรมวันหาบบุญ พัฒนาเป็นหลักสูตรท้องถิ่นให้เด็กเยาวชนได้ศึกษาเรียนรู้ และถ่ายทอดขยายผล โดยความร่วมมือระหว่างภาครัฐ เช่น องค์การบริหารส่วนตำบลและภาคเอกชนคือคนในชุมชน

และเครือข่ายทางวัฒนธรรม เพื่อให้ประเพณีนางหาบ ซึ่งเป็นพุทธจริยศาสตร์จิตอาสาให้คงอยู่ต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- พระปวโรดมโพธิ์ วาทีโกวิโท และ พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส. (2562). การพัฒนาวิทยากรต้นแบบตามแนวทางของพระพุทธศาสนา. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร.*, 7(4), 970.
- พระปลัดสุทธินันท์ สมบุญณเมธี และ สมควร นามสีฐาน. (2564). จิตอาสากับการพัฒนาเยาวชนไทย. *วารสาร มจร., อุบลปริทรรศน์*, 6(3), 761-762.
- พระราชวรมุนี(ประยุทธ์ ปยุตฺโต). (2528). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วิทย์ วิศุเวทย์. (2542). *ปรัชญาทั่วไป*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์อักษรเจริญทัศน์.
- สมบัติ นามบุรี และ ธิดาฤดี หมั่นมี. (2564). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ พื้นฟูประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่นจังหวัดชัยภูมิ. *วารสารการบริหารนิเทศบุคคลและนวัตกรรมท้องถิ่น*, 7(6), 131-132.
- เสฐียรพงษ์ วรรณปก. (2537). *พุทธวจนะในธรรมบท* (พิมพ์ครั้งที่ 7). กรุงเทพฯ: อัมรินทร์พริ้นติ้ง.

ผู้ให้สัมภาษณ์

- ถนัด จันทะคุณ. (2565, 13 มีนาคม). นางหาบชุมชนบ้านแสงภา. [สัมภาษณ์].
- พระครูโพธิ์จริยาภิวัฒน์. (2565, 13 มีนาคม). เจ้าอาวาสวัดศรีโพธิ์ชัย บ้านแสงภา. [สัมภาษณ์].
- สมบัติ ชิดทิด. (2565, 8 มีนาคม). นายกองค์การบริหารส่วนตำบลแสงภา. [สัมภาษณ์].